

Türk İslam Düşünce Tarihi Dersi

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SIYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

6 ARALIK 2020

İbn Haldun (1332-1406)

Haftanın İçeriği:

1. Ortaçađ İslam Düşüncesi (özet)
2. İbn Haldun'un Mukaddime Kitabı
3. İbn Haldun'un Türk –İslam Düşüncesine Etkisi

İbn Haldun

Abdurrahman İbn Haldun (Tunus 1332- Kahire 1406)

Platon, İbni Sina ve İbn Rüşd ve Aristoteles'i okudu. Nasireddun Tusi ve Fahreddin Razi, İbn Haldun'un okuduğu dönemin önemli düşünürleriydi.

Hayatı, çalışmaları ve politik deneyimleri, Kuzey Afrika ve Gırnata arasında geçti.

Kahire'ye yerleştikten sonra burada birkaç kez kadılık yaptı.

O dönemde, bölge Memlük Sultanlığı hakimiyeti altındaydı (Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren müslüman Türk devleti, 1250-1517).

İbn Haldun

Bilgi Kuramı:

Bilgiyi üçe ayırmıştır:

Özlerin Bilgisi

Olguların Bilgisi

Ahlaki Bilgi

Aristoteles'in bilgi kuramını çok özgün bir biçimde geliştirmişti (Black, s.243)

Mukaddime

Birinci Bölüm: İnsanlık uygarlığı, insanlara özgü toplumsal yaşam genel olarak ele alınır, kendi içinde bölümleri, yeryüzünü ne ölçüde kapladığı üzerinde durulur.

İkinci Bölüm: Göçebe uygarlığı, göçebeye özgü toplumsal yaşam, kabilelerin (klanların) ve ilkel toplulukların ve ilkel toplulukların anlatımına ayrılmıştır.

Üçüncü Bölüm: Devletler, halifelik, egemenlik ve egemenlik basamakları, biçimleri ile ilgilidir.

Dördüncü Bölüm: Yerleşik uygarlığı, yerleşik yaşam, ülkeler, kentler-kasabalar konusunu ele alır.

Beşinci Bölüm: Sanatlar, geçim yolları-meslekler, kazançlar ve kazanç çeşitleri üzerinedir.

Altıncı Bölüm: Bilim Dalları, bilim dallarının elde edilişi ve öğrenimini kapsar.

Umran

İnsanlar zorunlu olarak toplum şeklinde yaşarlar. Kent yaşamı diye de ifade edilen bu olgu, «UMRAN» anlamına gelir:

: «Eksiklerden arınmış Tanrı, insanı yarattı oluşturdu ve öylesine bir biçimde geliştirdi ki yaşamı ve kalıcılığı, yalnızca besinle sağlanabilir. Sonra onu besinini aramaya yöneltti. Doğal yapısındaki eğilim ve özelliğiyle ve kendisine, besinini elde etme güç ve yeteneğini vererek.

Ancak insanın besinini elde etmeye tek başına gücü yetmez....Bir ölçüde sağlayacağını düşünsek bile..., birçok iş ve işlemde sonra gerçekleşebilir bu da. Tahılı öğütüp un durumuna getirmesi, unun hamur yapması, hamuru pişirip ekmek yapması gerekir».

Bu üç işten herbiri için de kap-kacak, araç-gereç gerekli olur o insana...

...

İnsan kendini korumak için de kendi türünden olanların yardımına başvurmak zorundadır... Tanrı, canlıların doğal yapıları oluşturup bitirir ve güçlerini dağıtırken... birçok hayvana insandan çok pay vermiştir... Hayvanların bu savunma organlarına karşılık olarak da, insana, düşünce ve el verdi.»

Mukaddime

İbn Haldun, insanın toplumsal olarak yaşamını, yardımlaşma ihtiyacına dayandırıyor: «İnsanın kendi türünden kişilerle yardımlaşması zorunludur. Bu yardımlaşma olmadığı sürece, yiyeceği, besini sağlanamaz. Ve tam bir yaşam süremez».

«Bilesin ki tarih, gerçekte, dünyanın «umran»ı ve «umran'ın doğal yapısında belirmiş durumlar demek olan insanların «toplumsal yaşamları» konusunda bilgi vermektedir.

Umran'ın bilgisi, yani tarih, yalan bilgilerle içiçe geçmiştir. Yalan karışan bu bilgiyi nasıl ayırt edeceğiz?:

Tarihte, gerçek olmayan bilgiyi ayıklayabilmek, «bayındırlığın doğal yasalarını öğrenmekle olur». (S. 127).

Bir haberin kendisinin gerçeğe uygun olup olmayacağı bilinmeden, o haberi taşıyanların güvenilir olup olmadıkları üzerinde durulmaz. Haber olanakdışı bir şeyi anlatıyorsa, haberi aktaranların güvenilirliklerini ve güvenilmezliklerini incelemeye gerek yoktur.» (BU yöntem, dinsel haberler için farklıdır, dinsel haberlerde tek kriter haberi taşıyanların ve aktaranların ne ölçüde güvenilir olup olmadığıdır)

Umran

Olgudan söz eden haberlerin (tarih) doğrularını yanlışlarından ayırtetmede temel yasa, anlatılan şeylerin olabilirliğinin ve olamazlığının araştırılmasıdır. Bunun için «Umran»ın kendisi olan toplumsal yaşama bakacağız. Bu yaşamın doğal yapısının vazgeçilmez gereği olarak belirip kendisine katılan durumlar nelerdir, kendisine sonradan katılan, ama özüne girmeyen ve kendisi için vazgeçilemez olmayan durumlar nelerdir, kendisinde beliremeyecek ve kendisine katılamayacak olan durumlar nelerdir.... Bunu yaptığımız zaman, haberlerin, gerçeğini, gerçekdışı olanından, doğrusunu yanlışından, açık biçimde ve hiç kuşkuya yer vermeyecek ölçüde ayırmaya yarayacak bir yasa elde etmiş oluruz.»

İbni Haldun, bu bilgiyi, umran'ın bilgisini, yepyeni bir bilgi olarak tanımlar. Bu bilgiyi, «uygar yönetim politikası (ilmu's-siyaseti'l medeniyye) uzmanlığından ayırırır.

İbni Haldun, bu bilgi türünü dünyada ilk kez gündeme getiren kişidir.

Devlet

Aristoteles'e başvurarak, adalet çemberinin ilk halini aktarır:

«Dünya, duvarı devlet olan bir bahçedir. Devlet, yolun-yöntemin yaşadığı egemenliktir. Devletin yolu-yöntemi, egemenin güttüğü politikadır. Egemen, orduyla güçlü kalabilen düzen[leyici]dir. Ordu, mal ve parayla yaşayabilen yardımcılar bütünüdür. Mal ve para, halkın üretip derlediği geçinme aracıdır. Halk, yalnızca adaletle korunabilen kullardır. Adalet, herkesin ısınıp benimsediği ve dünyanın dayanarak ayakta kaldığı şeydir. {Böyle bir} bahçedir dünya].

Toplumsal Değişim Kuramı

İbni Haldun, iki temel toplumsal kategori kullanır. Bedevilik (ilkel yaşam) ve Hazarilik (ehir yaşamı, uygar yaşam). İlke bir yaşam sürenlerin başarılı olabilmesi için, grup bilinci (asabiyyet) gerekir.

Asabiyyet, «bir insanın bir kardeşi veya komşusu adil olmayan bir muameleye tabi tutulduğunda veya öldürüldüğünde, o kişiye duyduğu yakınlık» olarak tanımlanır. (Aktaran, Black, 251). Bu duygu, akrabalık ya da ona eşdeğer bir bağdan kaynaklanır. Çok güçlü bir duygudur.

Asabiyyet, tarihin itici gücüdür.

Bu öğeler, İbni Haldun'un gelişme, değişme ve gerileme kuramının çerçevesini meydana getirir.